

**Kamu Yönetiminde Turizm ve Kültür Alanlarının Birlikte veya Ayrı Yapılandırılmasına Yönelik
Bir Çalışma: Türkiye Örneği**

İsa Yayla^{1**}

¹ Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, Türkiye, isa.yayla@ktb.gov.tr, ORCID: 0000-0002-6473-7904

Öz

Bu çalışmada, 1950'li yıllardan itibaren turizm ve kültür alanlarının kamu yönetimi içindeki yapılanmaları incelenmiştir. Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak kültür ve turizm alanında deneyimli 23 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcılar turizm ve kültür alanlarından sektör temsilcileri, üst düzey yöneticiler, akademisyenler ve bu alanlarda çalışanlardan oluşmaktadır. Kültür alanında deneyimi olan veya halen kültür alanında çalışan katılımcılar, turizm ve kültür alanlarının kamu yönetimi içinde ayrı kurumlar şeklinde ele alınmasının her iki alan için de daha faydalı olacağını belirtmişlerdir. Benzer şekilde turizm alanında deneyimi olan veya halen turizm alanında çalışan katılımcılar, iki alanın ayrı kurumlar şeklinde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Her iki alanda da deneyimi olan katılımcılar ise turizm ve kültür alanlarının birbirini desteklediğini, turizm sektörünün kültürel unsurların tanınırlığının artmasına katkı sağladığını, elde edilen turizm gelirleri ile özellikle somut kültürel unsurların bakım ve onarımı için daha fazla kaynak oluşturulduğunu vurgulamışlardır. Tarihte birkaç kez ayrılıp birleştirilen iki alanın, somut verilerle desteklenmeksizin tekrar ayrılmasının hem zaman hem de kaynak israfına yol açacağı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de turizm ve kültür alanlarının kamu yönetimi içinde tek çatı altında veya ayrı kurumlar hâlinde örgütlenmesinin avantajlı ve dezavantajlı yönlerini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kültür, Bakanlık, Organizasyon, Türkiye

**A Study on Constituting Tourism and Culture Fields Together or Separate in Public Administration:
A Case of Türkiye**

Abstract

In this study, the structures of tourism and culture within the public administration have been examined since the 1950s. 23 people experienced in the field of tourism and culture were interviewed using the semi-structured interview method. Participants consist of sector representatives, senior managers, academics and employees in the fields of tourism and culture. Participants who have experience in the field of culture or currently work in the field of culture stated that it would be more beneficial for both fields to handle the fields of culture and tourism as separate institutions within public administration. Similarly, participants who have experience in the field of tourism or are currently working in the field of tourism emphasized that the two fields should be organized as separate institutions. Participants with experience in both fields emphasized that the fields of culture and tourism support each other, that the tourism sector contributes to increasing the recognition of cultural elements, and that more resources are created with the tourism revenues obtained, especially for the maintenance and repair of concrete cultural elements. It has been determined that separating two areas, which have been separated and combined several times in history, without supporting them with concrete data, will lead to a waste of both time and resources. The aim of this study is to determine the advantages and disadvantages of organizing tourism and culture fields under a single roof or as separate institutions within the public administration in Türkiye.

Keywords: Tourism, Culture, Ministry, Organization, Türkiye

önerilen atf/cite this article as

Yayla, İ. (2025). Kamu Yönetiminde Turizm ve Kültür Alanlarının Birlikte veya Ayrı Yapılandırılmasına Yönelik Bir Çalışma: Türkiye Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 255-275.

**Sorumlu yazar e-posta/ Corresponding author e-mail: isa.yayla@ktb.gov.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 9, Sayı 1, 2025
ss. 255-275

Gönderim : 05.09.2024
1. Düzeltme: 30.11.2024
Kabul Tarihi: 30.12.2024

Research Article

Vol 9, No 1, 2025
pp. 255-275

Received : 05.09.2024
Revision1: 30.11.2024
Accepted: 30.12.2024

GİRİŞ

Turizm; istihdam, ekonomi, sosyal yaşam vb. alanlarda ülkelere katkı sağlayan önemli sektörler arasında yer almaktadır (Duman, Kozak & Uysal, 2007; Marangoz & Karadağ, 2017;). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre Covid-19 pandemisinin etkisini yitirmiş olmasıyla birlikte 2023 yılında dünya genelinde 1,3 milyar kişi turizm hareketine katılmıştır. Buna karşılık ülkeler turizmden 1,5 trilyon USD dolayında gelir elde etmiştir. Dünya turizm hareketlerinden Türkiye'nin aldığı pay ise, 2023 yılı rakamlarına göre turist sayısı bakımından 55,2 milyon kişi; turizm geliri açısından 49,5 milyar USD'dir (UNWTO, 2023).

Türkiye'de dış ticaret açıklarının kapatılmasında, istihdamın artırılmasında, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılmasında ve özellikle kırsal kalkınmanın sağlanmasında turizm sektörünün payı büyüktür (Kılıç & Kurnaz, 2010). Deniz, doğa, tarih vb. birçok alandan faydalanan turizm sektörü kültürden ve kültürel varlıklardan da yararlanmaktadır. Turistlerin seyahat etme nedenleri arasında kültür önemli yer tutmaktadır. UNWTO verilerine göre, kültür turizmi en fazla gelişim gösteren turizm türleri arasında yer almakta ve bu gelişimin daha da artacağı öngörülmektedir (Uygur & Baykan, 2007). Richards'ın (2007) UNWTO raporlarından derlediği bilgiye göre, kültüre dayalı turizm hareketleri dünya turizm hareketlerinin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır.

UNWTO Genel Kurulu tarafından kabul edilen tanıma göre kültür turizmi, ziyaretçinin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve soyut kültürel çekicilikleri/ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olduğu bir turizm faaliyeti türüdür. Bu çekicilikler/ürünler, sanat ve mimari, tarihi ve kültürel miras, gastronomi, edebiyat, müzik, yaratıcı endüstriler, yaşam tarzları ve değerleri ile yaşayan kültürleri kapsayan bir toplumun ayırt edici maddi, entelektüel, manevi ve duygusal özelliklerinin bütünüdür (UNWTO, 2017).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) kültür turizminin, en büyük ve en hızlı büyüyen küresel turizm pazarlarından biri olduğunu ifade etmiş; kültür ve yaratıcı endüstrilerin, destinasyonları tanıtmak ve rekabet güçleri ile çekiciliklerini artırmak için giderek daha fazla kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca birçok destinasyonun, giderek daha rekabetçi hale gelen turizm pazarında karşılaştırmalı avantajlar geliştirmenin ve küreselleşme karşısında yerel farklılık yaratmanın bir yolu olarak somut ve somut olmayan kültürel varlıklarını aktif olarak kullandığına değinmiştir (OECD, 2009).

Kültür turizmi ile ilgili yapılan çalışmalarda çoğunlukla, kültür turizmi, kültürel turizm, tarihî turizm, miras turizmi şeklinde çeşitli kavramların kullanıldığı bilinmektedir. Genel olarak iç içe geçmiş bu kavramları net ifadelerle ayırmak zordur. Doğal ve kültürel miras ise, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili yer üstü, yer altı ve hatta su altındaki tüm taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmaktadır (Emekli, 2006).

Türkiye’de turizm ve kültür alanlarının kamu örgütlenmesi içinde zaman zaman ayrı kurumlar hâlinde örgütlendiği, bazı dönemlerde ise birlikte yapılandırıldığı görülmüştür. Her iki durumda da ilgili dönemlerde sıkça tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle 1970’li yıllarda yaşanan siyasi sorunlar kültür alanındaki kamu örgütlenmesinde belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Kültür alanında kurulan bakanlıkların ömrünün kısa olması, kısa süreler içinde kapatılıp tekrar kurulması ve turizm alanı ile birleştirilmesi gibi konular yöneltilen eleştirilerin başında gelmektedir. Bu çalışma ile 1970’li yıllardan beri süregelen, bakanlıkların birlikte veya ayrı örgütlenmesinin gerek kamu yönetimi gerekse sektörler özelinde avantajları ve/veya dezavantajları konusuna ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Turizm ve Kültür İlişkisi

Turizm, insanların normal olarak yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerin dışındaki destinasyonlara kısa süreli geçici hareketi ve bu destinasyonlarda kaldıkları süre boyunca yaptıkları faaliyetleri ifade eder (Kozak, Akoğlan & Kozak, 1997; Dilek & Kulakoğlu Dilek, 2018). Turizm oldukça karmaşık bir olgudur ve doğrudan ve dolaylı olarak birçok sektörü etkilemekte ve onlardan yararlanmaktadır (Mathur, 2011). Turizm sektörünün yararlandığı kaynakların başında ilgili destinasyonun kültürü gelmektedir. Yapılan turizm tanımları incelendiğinde, birçok tanımda turizm faaliyetinin amaçları arasında “farklı kültürleri tanıma” yer almaktadır (Weaver, 2001; Öztürk & Yazıcıoğlu, 2002; Yeşiltaş, 2009; Yıldız, 2011).

Kültür; “bilgi, inanç, gelenek, örf, adet ve yasa gibi kabul gören ve öğrenilmiş alışkanlıklar ve edimlerden oluşan karmaşık bir bütünlük” olarak tanımlanmaktadır (Gezer & Can, 2019: 359). Başka bir çalışmada ise kültür “Bir toplumun karakteristiğini oluşturan unsurların tümü ve her topluluğun, halkın ya da sınıfın diğerlerinden farklı olan kendine özgü özellikleri” şeklinde verilmiştir (Oğuz, 2011). Literatürde turizm ve kültürün ilişkisi ile turizmin kültür üzerindeki etkilerine yönelik birçok çalışma mevcuttur (Beeho & Prentice, 1997; Du Cros, 2001; Öztürk & Yazıcıoğlu, 2002; Uygur & Baykan, 2007; Saçılık & Toptaş, 2017; Vukočić, Petrović, Gatarić, Božović, Ristić & Jeftić, 2022). Bu çalışmalarda kültürün turizm hareketlerini artırdığına, turizmin kültür üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine değinilmiştir. Ancak Türkiye’de bu iki alanın kamu yönetimi içinde bakanlık veya farklı kurumlar düzeyinde birlikte ya da ayrı yapılanmasına yönelik çalışmalara rastlanmamıştır.

Türkiye’de turizm ve kültür alanlarından sorumlu kamu kurumu Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. İlerleyen kısımda detayları açıklanacağı üzere bu Bakanlık bazı dönemlerde Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı olarak müstakil bakanlıklar şeklinde ayrı teşkilatlanmıştır. Aşağıdaki Tablo 1’de 2023 yılı itibarıyla bazı ülkelerin turizm ve kültür alanlarından sorumlu kamu kurumları verilmiştir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde bazı ülkelerde bu iki alana özgü müstakil bakanlıklar kurulduğu, diğerlerinde müstakil bakanlıkların bulunmadığı ve kültür-turizm konularının başka isimlerle teşkil edilen bakanlıkların görev alanına tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu tablo, ülke isimlerine göre alfabetik sıralanmıştır.

Tablo 1. Bazı Ülkelerde Turizm ve Kültürden Sorumlu Bakanlıklar

Ülke	Turizm	Kültür
Abu Dabi	Kültür ve Turizm Departmanı	Kültür ve Turizm Departmanı
Almanya	Ekonomik İşler ve İklim Bakanlığı	Eğitim ve Araştırma Bakanlığı
Avusturya	Tarım, Orman, Bölgeler ve Su Yönetimi Bakanlığı	Sanat, Kültür, Kamu Hizmet ve Spor Bakanlığı
Bulgaristan	Turizm Bakanlığı	Kültür Bakanlığı
Çin	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Fransa	Ekonomi, Maliye ve Finans Bakanlığı	Kültür Bakanlığı
Irak	Kültür, Turizm ve Tarihî Yapılar Bakanlığı	Kültür, Turizm ve Tarihî Yapılar Bakanlığı
İngiltere	Ulusal Turizm Ajansı (Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığına bağlı)	Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı
İspanya	Sanayi, Ticaret ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Spor Bakanlığı
İtalya	Turizm Bakanlığı	Kültür Bakanlığı
Nijerya	Tanıtım ve Kültür Bakanlığı	Tanıtım ve Kültür Bakanlığı
Özbekistan	Turizm ve Kültürel Miras Bakanlığı	Turizm ve Kültürel Miras Bakanlığı
Polonya	Spor ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Ulusal Miras Bakanlığı
Rusya	Federal Turizm Ajansı (Kültür Bakanlığına bağlı)	Kültür Bakanlığı
Yunanistan	Turizm Bakanlığı	Kültür ve Spor Bakanlığı

Kaynak: Yazar tarafından ilgili ülkelerin web sitelerinden derlenmiştir.

Türkiye’de Turizm ve Kültür Alanında Kamu Kurumları

Cumhuriyet tarihi boyunca turizm ve kültür konularına yönelik kamu kurumları çeşitli dönemlerde ayrı tüzel kişilikler hâlinde teşkil edilmişken, bazı dönemlerde aynı çatı altında birleştirilmiştir. 1930’lu yıllarda önce İktisat Vekâleti, sonra Ticaret Vekâleti içinde ele alınan turizm konusu, 1940’lı yıllarda Matbuat Umum Müdürlüğü, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü ve sonra Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü’nün görev alanına tanımlanmış ve “*turizm*” kelimesi ilk kez bir kamu teşkilatının adında yer almıştır. Bu yapı 1957 yılına kadar geçerli olmuş ve ilgili yılda V. Menderes Hükûmeti döneminde “Basın, Yayın ve Turizm Vekâleti” adlı bir bakanlık oluşturulmuş ancak teşkilat kanunu çıkarılmamıştır. 1963 yılında ise “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” kurulmuş ve bu Bakanlık, teşkilat kanunu bulunan turizmle ilgili ilk bakanlık olarak kayıtlara geçmiştir. Söz konusu Bakanlık 1 Ocak 1982 tarihine kadar aynı isimle görevlerini yürütmüştür (Yayla, 2023).

Kültür konusu 1971 yılına kadar Maarif Vekâleti çatısı altında işlenmiştir. Bu noktada bir konuyu tartışmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. 1933 yılında 2287 sayılı Kanunla Maarif Vekâleti kurulmuştur (22 Haziran 1933 tarihli ve 2434 sayılı Resmi Gazete). 1935 yılına gelindiğinde 2287 sayılı Kanun'da değişiklik yapan bir kanun yayımlanmıştır. 2773 sayılı bu değişiklik kanununun adı Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkındaki 2287 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerin Eklenmesine İlişkin Kanun'dur (15 Haziran 1935 tarihli ve 3029 sayılı Resmi Gazete). 2287 sayılı Kanunun adı "Maarif Vekâleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun" iken, değişiklik kanununda "Kültür Bakanlığı" şeklinde yer aldığı görülmektedir. Kanun oluşturma sistemi ile örtüşmeyen bu duruma istinaden bazı kaynaklarda bugünkü Milli Eğitim Bakanlığının adının 1935-1941 yılları arasında "Kültür Bakanlığı" olarak geçtiği görülmektedir. Resmi Gazete'de yer alan bazı atama kararnamelerinde söz konusu dönemde hem Kültür Bakanlığı hem de Maarif Vekâleti isimlerinin kullanıldığı görülmüştür. Örneğin, 28 Ağustos 1935 tarihli ve 3092 sayılı Resmi Gazete'de Saffet Arıkan "Kültür Bakanı" olarak yer almaktayken, 1 Şubat 1937 tarihli ve 3522 sayılı Resmi Gazete'de Saffet Arıkan "Maarif Vekili" şeklinde zikredilmiştir. Söz konusu durumun gerekçesine yönelik Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) arşivi ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü kayıtlarında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

16 Temmuz 1971 tarihli ve 13897 sayılı Resmi Gazete'de kültür işlerinin Millî Eğitim Bakanlığından ayrılarak yeni kurulacak Kültür Bakanlığınca yürütülmesine ve kültür hizmet ve konularına ilişkin kanun, tüzük ve yönetmeliklerle bunların ek ve tadillerine göre Millî Eğitim Bakanına ve Bakanlığına verilmiş olan görev ve yetkilerin Kültür Bakanına ve Bakanlığına intikal ettirilmesine karar verilmiştir. Böylelikle ilk Kültür Bakanlığı teşkilatının kurulmuş olduğu söylenebilir.

I. Erim Hükûmeti 26 Mart 1971 tarihinde kurulduğunda Başbakan Nihat Erim, TBMM'de yaptığı konuşmada "Anayasanın öngördüğü kültürel kalkınmanın daha etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi için eğitim ve kültür işlerinin birbirinden ayrılarak bir Kültür Bakanlığının kurulması konusu önemle ele alınacaktır." demiştir. 1961 yılında Millî Eğitim Bakanı olarak da görev yapmış olan Milletvekili Turhan Feyzioğlu Millî Güven Partisi Grubu adına yaptığı konuşmada Başbakan Nihat Erim'i destekler mahiyette "müstakil bir bakanlık olarak Kültür Bakanlığı kurulmasını yerinde bir tedbir olarak karşıladıklarını" belirtmiştir. Ayrıca Millî Birlik Grubu Adına Milletvekili Kâmil Karavelioğlu "Bugün, Millî Eğitim Bakanlığı bir buçuk bakanlık görünümündedir. Kültür Bakanlığının kurulması acil bir ihtiyaçtır." şeklinde beyanatta bulunmuştur. Nitekim I. Erim Hükûmeti (33. Hükûmet) döneminde 16 Temmuz 1971 tarihli ve 13897 sayılı Resmî Gazete'de yer alan karar istinaden "Kültür işlerinin Millî Eğitim Bakanlığından ayrılarak bu işlerin yeni kurulacak Kültür Bakanlığınca yürütülmesine" karar verilmiştir (TBMM, 2013: 3173).

Bu kararla müstakil bir teşkilat hâline getirilen Kültür Bakanlığı, hemen ardından gelen ve aynı kişi tarafından 11 Aralık 1971 tarihinde kurulan II. Erim Hükûmeti döneminde (34. Hükûmet) kaldırılmış ve kültüre yönelik görevler yeniden Millî

Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Böylelikle ilk Kültür Bakanlığının ömrü yaklaşık sadece 5 ay olmuştur. Aynı Başbakan döneminde 5 ay gibi kısa bir süre içinde Kültür Bakanlığının kurulup kapatılması ilginç bir durum olarak karşılanmıştır. TBMM’de 20 Aralık 1971 tarihinde Hükûmet programının görüşülmesi esnasında Demokratik Parti Grubu adına Milletvekili Ferruh Bozbeyle tarafından yapılan konuşmada Erim Hükûmetinin Kültür Bakanlığına yönelik kararı *“Sayın Erim’in Devlet ve Hükûmet anlayışındaki ölçünün isabetsizliğinin en açık delili; Başbakan yardımcılıkları ve yeni bakanlık kurmak, eski bakanlıkların isimlerini değiştirmek hususunda görülmektedir. Kültür Bakanlığının kurulup lâğvedilmesi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kurulması, sonra eski haline getirilmesi gibi kararlar, bu ölçünün tipik misalleridir. Bu kuruluşların, yerleşme, kırtasiye, tayin ve terfiler bakımından ne kadar maddi zarara ve manevi huzursuzluğa mal olduğu acaba hesaplanmış mıdır?”* sözleriyle eleştirilmiştir (TBMM, 2013: 3499).

Melen Hükûmeti olarak bilinen 35. Hükûmet 22 Mayıs 1972 tarihinde göreve başlamıştır. Yaklaşık 15 gün sonra 07 Haziran 1972 tarihli ve 14208 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan kararla *“kültür işlerinin Millî Eğitim Bakanlığında alınarak bu işleri yürüten Kültür Müsteşarlığı ile buna dâhil dairelerin Başbakanlığa bağlanmasına ve kültür hizmet ve konularına ilişkin kanun, tüzük ve yönetmelikler ile bunların ek ve tadillerine göre Millî Eğitim Bakanına ve Bakanlığa verilmiş olan görev ve yetkilerin Başbakana ve Başbakanlığa intikal ettirilmesine”* karar verilmiştir. Böylelikle kültür işleri Başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık tarafından yürütölmeye başlanmıştır.

Irmak Hükûmeti olarak bilinen 38. Hükûmet 17 Kasım 1974 tarihinde kurulmuş ve sadece 134 gün görev yapmıştır. Bu tarihe kadar Başbakanlığa bağlı müsteşarlık olarak yapılandırılan kültürden sorumlu birim, tekrar müstakil bakanlık seviyesine yükseltilmiştir. Dönemin Başbakanı Sadi Irmak 24 Kasım 1974 tarihinde TBMM’de hükûmet programını okuduğu esnada *“Yeniden kurulmuş olan Kültür Bakanlığının, bu Anayasa gereğinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda atılmış önemli bir adım olduğunu; bu yeni bakanlığın kuruluş kanunu tasarısının bir an önce hazırlanarak Yüce Meclise sunulacağını”* belirtmiştir (TBMM, 2013: 4386). Ancak 1989 yılına kadar Bakanlığın kuruluş kanunu çıkarılamamış; yaklaşık 15 yıl sonra 2 Mart 1989 tarihli ve 20096 sayılı mükerrer Resmî Gazete’de 354 sayılı Kültür Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayımlanabilmiştir.

Daha önce Başbakanlığa bağlı olan Kültür Müsteşarlığı, bu hükûmet döneminde 29 Kasım 1974 tarihli ve 15077 sayılı Resmi Gazete’de yer alan karara göre Kültür Bakanlığına bağlanmış ve Kültür Müsteşarlığınca yürütölmekte olan hizmet ve konulara ilişkin kanun, tüzük ve yönetmeliklerle bunların ek ve tadillerine göre Başbakana ve Başbakanlığa verilmiş olan görev ve yetkiler Kültür Bakanına ve Bakanlığına intikal ettirilmiştir. Bu kararla birlikte tarih sahnesinde ikinci kez Kültür Bakanlığı kurulmuştur.

Müstakil Kültür Bakanlığı 1975-1977 yılları arasını kapsayan IV. Demirel Hükûmeti (39. Hükûmet) döneminde de devam etmiştir. Ancak 21 Haziran 1977 tarihinde göreve gelen II. Ecevit Hükûmeti (40. Hükûmet) döneminde Kültür Bakanlığı kaldırılmış; yerine Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı kurulmuştur. II. Ecevit Hükûmeti’nin 30

günlük görev süresinin sonunda 21 Temmuz 1977 tarihinde V. Demirel Hükûmeti kurulmuştur. Kültür Bakanlığı yeniden Millî Eğitim Bakanlığından ayrılarak müstakil bir bakanlık hâline dönüştürülmüştür. 1977 yılında Kültür Bakanlığını Millî Eğitim Bakanlığı ile birleştiren Ecevit Hükûmeti, V. Demirel Hükûmeti'nden sonra tekrar iktidara geldiğinde (III. Ecevit Hükûmeti 05.01.1978-12.11.1979) bu defa Kültür Bakanlığının müstakil yapısına müdahale etmemiştir (TBMM, 2013: 3254).

12 Eylül darbesinin ve etkilerinin yaşandığı 1980'li yıllarda Kültür Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığının yapılarında değişikliğe gidilmiştir. VI. Demirel Hükûmeti döneminin tamamında ve Ulusu Hükûmeti'nin belli bir dönemine kadar korunan bu yapılar, 10 Aralık 1981 tarihli ve 17540 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan kararla değiştirilmiştir. Söz konusu karara göre Kültür Bakanlığı kapatılmış, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının adı Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak değiştirilmiş ve bu yeni bakanlık içinde "*Kültür İşleri Müsteşarlığı*" ile "*Turizm İşleri Müsteşarlığı*" olmak üzere iki müsteşarlık teşkil edilmiştir. 14 Aralık 1983 tarihine kadar eski bakanlıkların mevzuatı ile yönetilen Kültür ve Turizm Bakanlığı, bu tarihte yayımlanan 187 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kendi mevzuatına kavuşmuştur (14 Aralık 1983 tarihli ve 18251 sayılı mükerrer Resmi Gazete).

Dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından TBMM'ye sunulan 187 sayılı KHK'nin genel gerekçe metninde kültürün çok önemli bir husus olduğu, 1970'lerden itibaren kültür ile ilgili işlerin bazen bağımsız bakanlıklar, bazen müstakil müsteşarlıklar bazen ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüldüğü ancak 1983 yılına kadar teşkilat kanununun yayımlanmadığı belirtilmiştir. Metnin devam eden kısmında "*turizm, potansiyeli bulunan gelişme yolundaki birçok ülkede ve kalkınmış ülkelerde ekonomik önemi giderek artan bir sektördür. Ülkemizde turizmin, ödemeler dengesine katkısı; yurdun ve milletin tanıtılması yönlerinden ehemmiyeti de bir gerçektir.*" şeklinde açıklamalara yer verilmiştir (TBMM-(a), 2003: 17).

Kültür ve turizm alanlarının birleştirilme kararına karşı, 28 Aralık 1987 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada Süleyman Demirel "*Kültür Bakanlığının ortadan kaldırılması, Gençlik ve Spor Bakanlığının ortadan kaldırılması büyük hatadır. Bunlar Türkiye'nin fevkalade önemli işleri idi. Bunları ikinci plana atmamakla, mesele var, sorun var; ama sahibi yok durumuna getirmek fevkalade yanlıştır.*" şeklinde eleştirilerini dile getirmiştir (TBMM, 2013: 6171).

Birinci ve İkinci Özal Hükûmetleri döneminde nispeten istikrarlı geçen bakanlık tarihi, İkinci Özal Hükûmetinin son yılı olan 1989 yılında tekrar değişime uğramıştır. 2 Mart 1989 tarihli ve 20096 sayılı mükerrer Resmi Gazete'de "*354 sayılı Kültür Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" ile "*355 sayılı Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" yayımlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı ikiye ayrılmıştır.

Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığını 1983 yılında 187 sayılı KHK ile birleştiren Özal Hükûmeti, 1989 yılında TBMM'ye sunduğu Kültür Bakanlığının kuruluşuna dair 354 sayılı KHK'nin genel gerekçe metninde "*kültür hizmetlerinin tek elden ve koordineli bir şekilde yürütülmesi gerektiğini, her ne kadar kültür hizmetleri 1983 yılında yürürlüğe konulan*

187 sayılı KHK ile Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde devlet desteği ile tedvire çalışılmış ise de, turizm hizmetlerinin yoğunluğunun kültür hizmetlerini gölgelemesi dolayısıyla kültür ile ilgili meselelerin, kendi ağırlıklarının gerektirdiği şekilde ele alınmasının mümkün olmadığını, bu suretle millî kültürümüzün bozulmasını önleyebilmek amacıyla konu ile ilgili faaliyetlerin 'bir bakanlığın iki işinden biri' olma hüviyetinden çıkarılarak Kültür Bakanlığı isimli müstakil bir bakanlık eliyle yürütülmesinde fayda ve zaruret görüldüğünü" belirtmiştir (TBMM-(a), 2003: 39). Doğal bir sonuç olarak bu ifadelerden, aynı başbakan tarafından birleştirilen iki alandan kültür tarafına kendi iktidarı süresince yeterli önemin verilemediği anlaşılmaktadır.

Aynı tarihte yine Özal Hükûmeti tarafından TBMM'ye sunulan Turizm Bakanlığının kuruluşuna dair 355 sayılı KHK'nin genel gerekçe metninde "turistik tanıtımın öneminin giderek arttığı, 1983 yılından itibaren gelişen ve değişen şartlar turizmin müstakil bir bakanlık eliyle yürütülmesini zorunlu kıldı" ifade edilmiştir (TBMM-(a), 2003: 52).

Turgut Özal hükûmetlerinden sonra 9 Kasım 1989 tarihinde Akbulut Hükûmeti (47. Hükûmet) iktidara gelmiştir. 355 sayılı KHK'de değişikliğe gidilmesini öngören ve 13 Mart 1990 tarihinde TBMM'ye gönderilen 411 sayılı KHK'nin genel gerekçe metninde "Turizm Bakanlığının müstakil bir Bakanlık haline getirilmesinin en büyük sebebinin turizm olayının getirilen teşviklerle plan hedeflerini aşarak ülke ekonomisinde ve sosyal yaşantısında kendini ağırlıkla hissettiren bir konuma gelmesinden kaynaklandığı belirtilmiş ve son 5 yıl içinde turizm yatak kapasitesinin 60 binden 140 bine, gelen turist sayısının 1,6 milyondan 4,2 milyona ve turizm gelirinin 400 milyon dolardan 2,3 milyar dolara yükseldiği" ifade edilmiştir (TBMM-(a), 2003: 102). Bu ifadeler 1982 yılında kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığının 1989 yılında ikiye bölünmesinin gerekçeleri arasında yer alan "Bakanlığın birleştirilmesiyle hem turizm geliştirilememiş hem de kültür ihmal edilmiştir" düşüncesini çürütür mahiyettedir.

Yaklaşık 14 yıl boyunca ve bu süre zarfında kurulan 12. hükûmet döneminde ayrı bakanlıklar olarak faaliyetlerini yürüten Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığı, 29 Nisan 2003 tarihli ve 25093 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 4848 sayılı "Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun" ile birleştirilmiştir.

Başbakanlık tarafından TBMM'ye sunulan söz konusu Kanun'un madde gerekçelerinde iki alanın birleştirilmesine duyulan ihtiyaç şu şekilde açıklanmıştır: "Kamu kurumlarındaki verimsizlik ve israf, bu kurumlara olan güveni sarsmaktadır. Devlet teşkilâtında karşılaşılan temel sorunlar; hantal yapı ve bürokrasinin kamusal faaliyetlerin etkinliğini ve kalitesini düşürmesi, kamu harcamalarında verimsizliğe yol açması ve kamu hizmetlerinde yavaşlama ve nitelik kaybı olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu aksaklıklar, Devlet teşkilâtının genel sorunları olduğu gibi, Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı da bugün aynı sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması amacıyla tasarlanan çözüm ise, benzer ya da yakın faaliyetler içinde bulunan bakanlıkların ve hatta bakanlık birimlerinin birleştirilmesi, teşkilatın organik yapısında küçülmeye gidilmesi, buna paralel olarak personel sayısının azaltılması, bunların sonucunda kamunun personel, demirbaş ve benzeri harcamalarında tasarrufa gidilmesi şeklinde bir zincirleme etkileşimin harekete geçirilmesi olarak formüle edilmektedir. Bu çerçevede, Kültür Bakanlığı ve Turizm

Bakanlığı, "Kültür ve Turizm Bakanlığı" adı altında birleştirilmekte, bunun yanı sıra ana hizmet ve yardımcı hizmet birimlerinden; benzer veya paralel görevler üstlenen birimler de tek birim olarak örgütlenmektedir." (TBMM-(a), 2003: 2).

İlgili kanun tasarısına istinaden tali komisyon olarak görevlendirilen TBMM Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu tarafından hazırlanan raporda:

- "Kültür ve Turizm Bakanlıklarının birleştirilmesi konusunun sadece iki bakanlığın birleştirilmesi olarak görülmemesi gerektiği,
- Kültür varlıkları ve turizm ürün ve olanakları konularında çok zengin bir ülke olan Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlıklarının birleştirilmesiyle kültür ve turizm konularında ortak bir bakış açısının yakalanarak yepyeni bir sinerjinin yaratılacağı,
- Bu birleşmenin kamu yönetiminde tasarrufa gidilmesinden çok daha fazla bir şey olarak görülmesi gerektiği,
- Ülkemizden çok daha fazla turizm geliri elde eden ve yerleşik kültür politikalarına sahip olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de Tasarıda öngörülen yapılanmaya benzer bir yapılanma olduğu ve dolayısıyla da tasarının bir anlamda Avrupa Birliği ile uyum ve entegrasyon amacına da yönelik olduğu,
- Aynı şekilde Turizm Bakanlığının da kıyı turizminde ve birkaç turizm bölgesinde sıkışıp kalmasından dolayı, tüm Türkiye'yi bir turizm bölgesi ve destinasyon noktası yapamadığı, kullanılmayan kültürel varlıkların korunması ve tanıtımının da yapılamadığı" belirtilmiştir (TBMM-(a), 2003: 7).

4848 sayılı Kanun Tasarısına karşı oluşturulan soru ve görüşlere Hükümet adına verilen cevaplarda:

- "Tüm dünyada Kültür ve Turizm konularının birleşik yapılarda ele alındığı,
- Geçmişteki koalisyon hükümetleri arasındaki pazarlıklar ve başka bir takım siyasi kaygılarla daha fazla makam elde etmek amacıyla Bakanlıkların parçalanarak yeni Bakanlıklar kurulduğu,
- Mevcut durumda merkez ve taşra dahil olmak üzere Kültür Bakanlığının 17.700, Turizm Bakanlığının ise 2.000 olmak üzere toplam 19.700 kadrosunun bulunduğu, tasarı ile net olarak 3.200 kişilik bir kadrodan vazgeçildiği" ifade edilmiştir (TBMM-(a), 2003: 8).

4848 sayılı Kanun Tasarısının yine tali komisyon olarak sevk edildiği TBMM Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu raporunda Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının birleştirilmesine yönelik lehte:

- "Bakanlık sayısının günümüzde bu kadar fazla olmasının sebebi, koalisyon hükümetleri dönemindeki pazarlıklar neticesinde ve muhalif milletvekillerine bakanlık sağlamak amacıyla, suni ve lüzumsuz olarak arttırılmış olması,
- Bakanlıklardaki hantallığın birleşmeden kaynaklanmadığı, sistemin kendisinin hantal olduğu, hantallığın asıl sebebinin ülkenin bir kültür ve turizm politikasının olmamasından kaynaklandığı,

- *Avrupa Birliği ülkelerinin hiçbirinde müstakil bir Turizm Bakanlığı olmadığı, turizmin Eğitim, Kültür ya da Ekonomi Bakanlıklarının alt birimi olarak örgütlendiği” görüşleri ön plana çıkmıştır (TBMM-(a), 2003: 12).*

Aleyhte belirtilen görüşlerde:

- *“Sadece tasarruf maksadıyla iki ana bakanlığın birleştirilmesinin yanlış olduğu,*
- *Bakanlık sayısının azaltılmasının olumlu bir adım olduğu ancak ülkemizin tarihî ve turistik değerleri göz önünde tutulduğunda birleştirmenin Devlet Bakanlıkları arasında olması gerektiği,*
- *1981 ve 1989 yılları arası dönemde bu iki Bakanlığın birleştirilmiş olduğu ve bu oluşumun hantallığa yol açtığı, geçmişte yaşanan bu başarısız birleşmelerin incelenmesi gerektiği,*
- *Bu iki bakanlığın personel, yapı ve işlev bakımından benzer olmadığı; bu birleşmenin, kadrolarda şişkinlik meydana getireceği,*
- *Bu birleşmenin ülkenin hem kültürel hem de turizm varlıklarına bir haksızlık olacağı; bu durumun verimlilik kaybına yol açacağı” ifade edilmiştir (TBMM-(a), 2003: 11).*

TBMM Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu üyelerinden altı Milletvekilinin karşı oylarının gerekçelerini sundukları raporda özetle:

- *“Devleti küçültmeye kültürden başlamanın sakıncalı olduğu,*
- *Kültürün turizmle aynı kurumsal yapı içinde ele alındığı başka bir ülke bulmanın zor olduğu,*
- *Kültürünü sadece bir turizm kaynağı olarak gören, onu kendi halkı için değil turistler için değerli bulan başka bir ülkenin olmadığı,*
- *Kültürün turistler için bir gösteri ve pazarlama aracı olmadığı, bilakis yaşam biçimi olduğu,*
- *Kültür ile turizm arasında, sanılanın aksine, hem kültür aleyhine hem de turizmi kültür bilincinden uzaklaştıran bir kan uyumsuzluğunun bulunduğu” belirtilmiştir (TBMM-(a), 2003: 14).*

4848 sayılı Kanun Tasarısının esas komisyon olarak sevk edildiği TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından hazırlanan raporda:

- *“Kültür konusunun gelir getirici bir yaklaşımla ele alınamayacağı,*
- *Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının tek bir Bakanlık şeklinde örgütlenmesinin kültür gibi hassas bir konunun turizme göre geri planda kalması sonucunu doğurabileceği,*
- *Kültür politikasının, turizmin gelir amaçlı politikalarından ayrı değerlendirilmesi gerektiği,*
- *Kültür varlıklarının turizm hammaddesi olarak görülmemesi gerektiği,*
- *Çevre Bakanlığının da Kültür ve Turizm bakanlıkları ile birleştirilmesinin yerinde olacağı” şeklinde çeşitli görüş ve eleştiriler yer almıştır (TBMM-(a), 2003: 121).*

Söz konusu görüş ve eleştirilere karşı hükûmet temsilcisi tarafından gerekli cevaplar verilmiş olsa da, bazı üyeler tarafından kanun tasarısına “karşı oy” kullanılmıştır. Toplam 10 üyenin karşı oylarının gerekçelerinin açıklandığı raporda, “kültürün salt turizm açısından pazarlanabilir bir ürün olarak görmenin doğru olmayacağı, sadece iki bakanlığın birleştirilmesiyle kamuda tasarrufun sağlanamayacağı ve turizm sektöründeki merkezî yapılanmanın ise sektörle iş birliği hâlinde gerçekleştirilmesi gerektiği” vurgulanmıştır (TBMM-(a), 2003: 126).

4848 sayılı Kanun’un TBMM’de yapılan genel görüşmeleri esnasında Milletvekili Berhan Şimşek yaptığı konuşmada “Bakanlıkların birleştirilmesi için 20 trilyon lira kadar ek bir maliyet getirilecek. Birleştirilecek olan bakanlıkların bütçesi ortada. Kültür Bakanlığının 349 trilyon 327 milyarlık bütçesi var, Turizm Bakanlığının 186 trilyon 130 milyarlık bütçesi var. Bu bütçenin binde 1’inden biraz fazlası -yani genelde- turizme ayrılmış. Bu kadar yetersiz kaynaklarla, turizmle kültürü birleştireceğimize, bu iki bakanlığın kısıtlı bütçelerini güçlendirerek, bu sayede ülkemizin etkin tanıtımını yapıp, kültürüne ve turizmüne sahip çıkmak gerekirdi. Hükümetse, merkezî yapıda bu iki bakanlığı birleştirip, hâlihazırdaki yetersiz olan imkânları iyice kuşa çevirecek. Çünkü yarımşar porsiyonluk malzemelerden iki porsiyonluk yemek çıkmaz. Böyle bir durumda, elinizdeki yarım porsiyonluk malzemedenden de olursunuz, kimse de bu sofradan tok kalkmaz. Yani, anlayacağınız ve anlayacağımız dille söyleyeyim; iki cami arasında bir namaz kalınır; ne turizme katkı sunulur ne kültüre katkı sunulur.” şeklinde beyanatta bulunarak, Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının birleştirilmesini eleştirmiştir (TBMM-(b), 2003: 42).

Milletvekili Osman Kaptan ise iki bakanlığı birleştirmenin getireceği sorunları “Bütün tabelalar, mühürler, başlıklı kırtasiyeler değişecek, bir hengâme yaşanacak. İki bakanlığın görevlerini alt alta yazdınız, yeni bakanlığı kurdunuz; bu birleşme, önceden araştırılmış işlemlere, analizlere dayalı bir birleşme olmadığı için, yeniden iş ve işlem yaprakları hazırlanacak, görevler, yetkiler, sorumluluklar belirlenecek. Bu görevlere uygun liyakatli personel mi atayacaksınız, yoksa, kendi kadrolaşma anlayışınıza uygun, size sadakatli personel mi atayacaksınız; onun takipçisi olacağız. Şu anda, her iki bakanlık personeli, yurtiçi ve yurtdışı dâhil, kendi derdine düşmüş durumdadır, biz ne olacağız tedirginliğini yaşamaktadır.” şeklinde özetlemiştir (TBMM-(b), 2003: 37).

Bunların yanı sıra 2003 yılında kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığına getirilen bir eleştiride “Kültür ve turizm bakanlıklarına reva görülen bu muamelenin yeni olmadığı, sanki ‘yama’ gibi görülen bu bakanlıkların, zaman zaman ayrılıp, zaman zaman birleştirildiğine” değinilmiş ve “kültür ile turizm alanlarını birleştirmenin insan kaynağını heba etmekten öte gitmeyeceği” öne sürülmüştür (TBMM-(b), 2003: 39).

Kapadokya’da 2016 yılında düzenlenen 11. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansının sonuç bildirisinde, kültür ve turizm arasında “kan uyuşmazlığı” bulunduğu dikkat çekilerek, turizmin ilk kurulduğu yıllarda olduğu gibi, “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” adı altında yönetilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Kozak, Edgü & Kozak, 2016: 11).

Aşağıdaki Tablo 2’de 1963 sonrası dönemde, isminde kültür ve/veya turizm kelimesi geçerek kurulan turizm ve kültür konularından sorumlu bakanlıklara yer verilmiştir.

1971 yılında ilk kez bakanlık seviyesinde örgütlenen Kültür Bakanlığı kısa bir süre içinde kapanmış ve Başbakanlığa bağlı müsteşarlık seviyesine indirgenmiştir. Tarihlerin daha iyi anlaşılması adına, bahsi geçen müsteşarlığın tabloda gösterilmesinde yarar görülmüştür.

Tablo 2. Türkiye’de Turizm ve Kültür Konularından Sorumlu Kurumlar (1963 sonrası)

Turizmden Sorumlu Kurum	Kültürden Sorumlu Kurum	Kuruluş Tarihi	Kapanma Tarihi
Turizm ve Tanıtma Bakanlığı	-----	12.07.1963	01.01.1982
	Kültür Bakanlığı	16.07.1971	11.12.1971
	Kültür Müsteşarlığı (Başbakanlık)	07.06.1972	16.11.1974
	Kültür Bakanlığı	17.11.1974	20.06.1977
	Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı	21.06.1977	20.07.1977
	Kültür Bakanlığı	21.07.1977	01.01.1982
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	01.01.1982	02.03.1989
Turizm Bakanlığı	Kültür Bakanlığı	02.03.1989	29.04.2003
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	29.04.2003	09.07.2018
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Kültür ve Turizm Bakanlığı	10.08.2018	Aktif

Kaynak: TBMM, Resmî Gazete ve Devlet Arşivleri Başkanlığı web sitelerinden derlenmiştir.

Bu tartışmalar ışığında Türkiye’de turizm ve kültür konularından sorumlu kamu kurumu olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2003 yılından itibaren aynı isimle çalışmalarını sürdürmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada amaç, literatür taraması ile elde edilen bilgilerin derlenmesinden hareketle kültür ve turizm konularından sorumlu kamu kurumlarının tek çatı altında olmasının veya ayrı kurumlar şeklinde teşkil edilmesinin her iki alan için olumlu veya olumsuz yönlerini tartışmaktır. Bu amaçla rastlantısal örneklem yöntemi ile seçilen turizm ve kültür alanında deneyimli 23 kişinin katılımıyla demografik ve açık uçlu soruların yer aldığı bireysel çevrim içi görüşmeler yapılarak nitel veriler toplanmıştır. Söz konusu katılımcılar kültür ve turizm alanında en az 5 yıl deneyimi olan kişiler arasından seçilmiştir. Bu deneyim süresine bağlı olarak daha geçerli sonuçların ortaya çıkması hedeflenmiştir. İlgili görüşmeler 7-15 Ağustos 2024 tarihleri arası dönemde gerçekleştirilmiştir. Araştırma için Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu’nun 06.08.2024 tarihli ve 14 nolu kararı ile olumlu etik kurul kararı alınmıştır. Araştırmada sorulan açık uçlu sorular şu şekildedir:

- Kültür ve turizm konuları tek bakanlık çatısı altında mı olmalı yoksa ayrı müstakil bakanlıklar şeklinde mi düzenlenmeli?
- Kültür ve turizm konularının tek bakanlık çatısı altında olmasının avantajlı olacağını düşünüyorsanız bu avantajları;
 - Turizm alanı için sayar mısınız?
 - Kültür alanı için sayar mısınız?
- Kültür ve turizm konularında ayrı müstakil bakanlıklar kurulmasının avantajlı olacağını düşünüyorsanız bu avantajları;
 - Turizm alanı için sayar mısınız?
 - Kültür alanı için sayar mısınız?
- Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bu iki alanın birlikte ve ayrı olduğu dönemler hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Çeşitli dönemlerde Kültür ve Turizm Bakanlığının birleştirilmesi ve ayrılmasının;
 - Bakanlığının kurumsal imajı üzerindeki etkileri hakkında bilgi verir misiniz?
 - Bakanlık personeli üzerindeki etkileri hakkında bilgi verir misiniz?
- Kültür ve Turizm Bakanlığının ayrı yapılandırılması gerektiğini düşünüyorsanız, Bakanlıkların müstakil birer Bakanlık olmasını mı, yoksa başka bakanlıklarla birleştirilmesini mi daha faydalı görürsünüz? Lütfen örneklendiriniz.
- Kültür Bakanlığı ile Turizm Bakanlığının birleşmesi sonucu kültür ve/veya turizm alanına ayrılan bütçenin arttığını ve/veya azaldığını düşünüyor musunuz?

Bu açık uçlu soruların yöneltildiği görüşmeye geçmeden önce katılımcılara Türkiye’de kültür ve turizme yönelik kamu kurumlarının tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılara rahat bir atmosfer sağlanmış ve istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri hatırlatılmıştır. Yaklaşık 20 dakika süren her bir görüşme kapsamında katılımcıların izni alınarak ses ve görüntü kaydı yapılmıştır. Katılımcılardan ayrıca cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, turizm ve kültür alanlarındaki deneyimleri gibi demografik özellikleri hakkında bilgi vermeleri istenmiştir. Ayrıca çalışmada kişisel verilerin kullanılmayacağı ve bu verilerin anonimlik ilkesi içinde ele alınacağı bildirilmiştir. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliğinin sağlanması için, 5 katılımcı ile tekrar görüşülmüş ve teyitleri istenmiş, kodların doğru temalar altında ifade edilip edilmediği hakkında görüş alınmıştır. Görüşme dökümlerinin bir tarafına kodlar eklenerek nitel araştırma alanında uzman bir araştırmacı ile görüşülmüş, kodlar ve temalarla ilgili ortak nokta bulununcaya kadar sürece devam edilmiştir. Araştırmada hem içerik analizi hem de betimsel analiz tekniklerinden yararlanılarak elde edilen veriler değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın katılımcıları turizm ve kültür alanında belirli bir deneyime sahip bürokratlar, akademisyenler, sivil toplum kuruluşu ve meslek kuruluşu çalışanları ile yöneticilerinden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı bir örneklem kullanılarak belirlenmiş ve araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 3'te özetlenmiştir. Katılımcılara öncelikle turizm ve kültür alanlarından hangisinde daha deneyimli oldukları sorulmuş ve bu iki alana göre gruplandırma yapılmıştır. Birçok katılımcı her iki alanda da deneyimli olduğunu belirtse de daha fazla deneyime sahip olunan alan kodlamada kullanılmıştır. Turizm alanında deneyimli 12 ve kültür alanında deneyimli 11 olmak üzere katılımcıların turizm ve kültür alanında dengeli dağıldığı görülmektedir.

Tablo 3. Demografik Bulgular

Değişkenler	Tanım	Turizm		Kültür		Toplam	
		Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)	Katılımcı Sayısı	Yüzde (%)	Alt Toplam	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	4	33,33	5	45,45	9	39,13
	Kadın	8	66,67	6	54,55	14	60,87
	Toplam	12	100,00	11	100,00	23	100,00
Yaş	30-39	2	16,67	2	18,18	4	17,39
	40-49	2	16,67	3	27,27	5	21,74
	50-59	6	50,00	3	27,27	9	39,13
	60 ve daha fazla	2	16,67	3	27,27	5	21,74
	Toplam	12	100,00	11	100,00	23	100,00
Eğitim Düzeyi	Lise	1	8,33	1	9,09	2	8,70
	Lisans	7	58,33	6	54,55	13	56,52
	Yüksek Lisans	1	8,33	2	18,18	3	13,04
	Doktora	3	25,00	2	18,18	5	21,74
	Toplam	12	100,00	11	100,00	23	100,00
Deneyim	5-9 yıl	1	8,33	0	-	1	4,35
	10-14 yıl	5	41,67	3	36,36	9	34,78
	15 ve daha fazla	6	50,00	8	63,64	13	60,87
	Toplam	12	100,00	11	100,00	23	100,00

Katılımcıların %60,87'sinin erkek olduğu, çoğunluğun (%39,13) 50-59 yaş aralığında toplandığı, lisans mezunlarının oranının %56,52 ile çoğunlukta olduğu ve 15 yıldan fazla (%60,87) deneyime sahip oldukları tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde, turizm ve kültür alanlarının birlikte veya ayrı olmasına yönelik 5 ana boyut bulunmaktadır. Bunlar, teşkilatlanma, bütçe, imaj, avantaj ve dezavantajdır. Çalışma kapsamında bu boyutlara ilişkin sorular oluşturulmuş, turizm ve kültür alanında deneyimli kişilerin cevaplaması istenmiştir. Elde edilen veriler kodlama ve analitik çerçeve olarak kullanılmıştır. Tablo 4’te içerik analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Turizm - Kültür İlişkilerine Yönelik Boyutlar ve Kodlamalar

Boyutlar	Kodlar	f
Teşkilatlanma	- Birliktelik	14
	- Bağımsızlık	6
	- Farklı alanlarla bir arada olma	3
Bütçe	- Kültüre ayrılan bütçe	7
	- Mevcut Bakanlığa ayrılan bütçe	11
	- Turizme ayrılan bütçe	1
	- Ekonomik fayda	2
İmaj	- Prestij kaybı	9
	- Sahiplenme duygusu	7
Avantaj	- Kültüre yönelik avantaj	6
	- Turizme yönelik avantaj	8
	- Tanıtıma yönelik avantaj	12
Dezavantaj	- Kültüre yönelik dezavantaj	4
	- Turizme yönelik dezavantaj	3
	- Tanıtıma yönelik dezavantaj	2

Teşkilatlanma

Elde edilen veriler analiz edildiğinde turizm ve kültür ilişkisinde teşkilatlanmaya yönelik “Birliktelik”, “Bağımsızlık” ve “Farklı alanlarla bir arada olma” şeklinde üç alanda yoğunlaşma olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğunun iki alanın birlikte yapılması gerektiği görüşünde olduğu görülmüştür. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur:

“K2: Bazı yıllarda bakanlıklar ayrılmış olsa da kültür ve turizmin aynı bakanlık çatısı altında olmasının daha gerçekçi bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Böylelikle hem tanıtım faaliyetleri daha kolay yürütülür hem de bürokrasi azaltılmış olur. K7: İki alanın ayrılması daha önceki yıllarda denenmiştir. Ancak başarılı olunmadığı görülerek yeniden birleştirilmiştir. Yaklaşık 20 yıldır iki alan uyum içinde çalışmaktadır. K17: Turizm kültürden yararlanarak kültürün korunması ve yaşatılması için daha fazla kaynak oluşturulmasına destek oluyor. K18: Birlikte olması kesinlikle faydalı. K23: Birbirinin destekleyen kurumların birlikte olması daha iyi olur. K12: Turizm ve kültürün birbirinden ayrılmasının makul bir gerekçesi olduğunu

düşünmüyorum. Geçmiş yıllarda bu alanların ayrılması bence tamamen siyasi sebeplerden kaynaklıdır.”

Bazı katılımcılar turizm ve kültür konularının farklı müstakil bakanlıklar şeklinde düzenlenmesi gerektiğini, bazıları ise kültürün müstakil bakanlık olması gerektiğini ancak ekonomik yönünün olması nedeniyle turizmin ticaret veya ekonomi alanları ile birleştirebileceğini vurgulamışlardır. Katılımcılara ait bazı yorumlar şunlardır:

“K3: Turizm parasal bir konu, kültür ise para ile ölçülmemeli. K11: Kültür konusu kesinlikle turizmden ayrılmalıdır. Turizm daha dinamik bir yapıya, kültür ise daha korumacı ve durağan bir yapıya sahiptir. Turizm para kazanmak uğruna kültüre zarar vermektedir. K19: İki alan ayrı olmalı. Ekonomik yönü nedeniyle turizm alanı ticaret veya ekonomi bakanlığı ile birleştirilebilir. K22: Turizm ve kültür ikisi de ülkemiz için önemli konulardır. Her iki alanın da müstakil bakanlık şekilde düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu haliyle iki alan birbirine zarar veriyor.”

Bütçe

Turizm ve kültür ilişkisinde bütçeye yönelik “Kültüre ayrılan bütçe”, “Mevcut Bakanlığa ayrılan bütçe”, “Turizme ayrılan bütçe” ve “Ekonomik fayda” şeklinde 4 alanda yoğunlaşma olduğu görülmüştür. Çoğu katılımcı mevcut Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ayrılan bütçenin yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, kültüre ayrılan bütçenin azaldığını düşünen katılımcılar da bulunmaktadır. İki alanın tek bakanlık çatısı altında olmasının ekonomik fayda sağladığı, turizm yoluyla elde edilen gelirin kültürel unsurların korunmasında kullanılmasının kültüre ayrılan bütçeyi artırdığı belirtilmiştir. Bazı katılımcılara ait yorumlar şunlardır:

“K1: Kültür ve Turizm Bakanlığına ayrılan bütçenin yetersiz olduğunu düşünüyorum ancak Bakanlıkların birleşmesinin bu durum üzerinde etkisi olduğunu sanmıyorum. Özellikle kültür alanının bütçe açısından hemen her zaman ihmal edilmiş bir alan olduğunu düşünüyorum. K4: Kültür bir milletin en temel unsurlarından biridir. Onu korumaya ve yaşatmaya daha fazla kaynak aktarmak gerekiyor. K5: Turizmden daha fazla gelir elde etmek için daha fazla tanıtım yapmak gerekiyor. Ama bildiğim kadarıyla tanıtım bütçemiz oldukça az. K6: Diğer bakanlıklarla kıyasladığımızda Kültür ve Turizm Bakanlığına ayrılan bütçenin oldukça düşük olduğunu biliyorum. Örneğin, savunma, maliye gibi bakanlıkların çok daha fazla bütçesi var. K11: Kültüre ayrılan bütçenin de turizm ayrılan bütçenin de iki bakanlık birleştikten sonra düştüğünü biliyorum. Ama özellikle kültüre gerçekten çok az kaynak aktarılıyor.”

İmaj

Turizm ve kültür konuları ilişkisinde bakanlıkların tek çatı altında veya ayrı olması imaja yönelik “Prestij kaybı” ve “Sahiplenme duygusu” şeklinde iki alanda sınıflandırılmıştır. Kuruldukları tarihten itibaren turizm ve kültür alanlarının bazı dönemlerde birleştirilmesinin ve bazı dönemlerde ayrılmasının iki alan için de imaj kaybına sebep olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, halen Kültür ve Turizm Bakanlığı adı altında faaliyetlerine devam eden bakanlıkta personel arasında “kültürcü” ve “turizmcisi” gibi ayrıştırmaların olduğuna ve personelin bakanlığın genel işlerini

sahiplenme duygusunun yetersizliğine değinilmiştir. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıda verilmiştir.

“K2: Turizm ve kültür birbirine destekleyen sektörlerdir. Bir arada olmaları faydalıdır. Ancak önceki dönemlerde bu iki alanın zaman zaman birleştirilip ayrılması Bakanlıkta imaj kaybına sebep olmuştur. Ne zaman bir kabine değişikliği gündeme gelse, “kültür ve turizm ayrılıyor” şeklinde haberlere rastlıyorum. Bu haberlerin çıkması bile işlerin yavaşlamasına, personelde motivasyonun düşmesine ve bakanlığın genel olarak imaj kaybetmesine sebep olmaktadır. K8: Kültür ve turizm bakanlıklarının tarihte birkaç kez ayrılması ve birleştirilmesi genel olarak bakanlığın imajını düşürmüştür. Bakanlığın adı Kültür ve Turizm Bakanlığı iken kültürle işi olanlar ‘Kültür Bakanlığı’, turizmle işi olanlar ‘Turizm Bakanlığı’ şeklinde söylemektedirler. K10: Personelin sahiplenme duygusu düşük. Diğer faktörlerin de etkisi mutlaka vardır ama bakanlıkları birleştirme ve ayırma çalışmaları bu duruma çok fazla etki ediyor. K14: Bakanlıklar daha önce ayrıydı. Kültür tarafı ile turizm tarafının birbiri ile neredeyse çok az ilişkisi vardı. Sonra birleştirildi. Ancak bu birleşme sadece kâğıt üzerinde kaldı. Personel arasında huzursuzluğa sebep olmaktan başka bir işe yaradığını düşünmüyorum.”

Avantaj

Katılımcılar kültür ve turizm alanlarının kamu yönetimi içinde birlikte yapılandırılmasının çeşitli avantajları olduğunu vurgulamışlardır. Bu alanda “Kültüre yönelik avantaj”, “Turizme yönelik avantaj” ve “Tanıtıma yönelik avantaj” şeklinde üç sınıflandırma ortaya çıkmıştır. Katılımcıların çoğunluğu turizm ve kültür alanlarının birbirinden beslendiğini, kültürün turizm ürünü olarak kullanılması ile daha fazla gelir elde edildiğini, böylelikle kültürel varlıkların ortaya çıkarılmasına, kültürün korunmasına ve tanıtılmasına daha fazla kaynak oluşturulduğunu ve bürokrasinin azaltıldığını vurgulamışlardır. Bazı yorumlar şu şekildedir:

“K4: Turizm kültürden yararlandığı için her iki alan için birlikte olmak daha iyi olacaktır. K7: Birlikte olmaları sayesinde kültürel unsurlar daha iyi tanıtılabilir. K9: Ben birlikte olmasının hem turizme hem kültüre hem de tanıtıma daha fazla katkısının olacağını düşünüyorum. K16: Kültür ve turizm birbirini besleyen alanlardır. Birlikte olmaları daha güçlü olmalarını sağlayacaktır. K15: Birlikten güç doğmaktadır. Bu iki alan birbirine uzak alanlar olmadığı için aynı çatı altında olmaları kurumun gücünü artıracaktır. K21: Birlikte olmaları avantajlıdır. En basitinden, mevcutta var olan birimleri bile ayırmak başlı başına sorunlara sebep olacaktır. İki tane dış ilişkiler, iki tane personel, iki tane hukuk birimi gibi. Bunların hepsi devlet bütçesine yük olacak ve bürokrasiye yol açacak işlemlerdir.”

Dezavantaj

Katılımcıların bazıları, turizm ve kültür alanlarının bir arada olmasının çeşitli dezavantajları olduğunu savunmuştur. Bu alanda “Kültüre yönelik dezavantaj”, “Turizme yönelik dezavantaj” ve “Tanıtıma yönelik dezavantaj” olmak üzere üç kodla yoğunlaşma olmuştur. Bazı katılımcılara tarafından turizm ve kültür alanlarının birlikte olmasının kültüre dezavantaj sağladığı ve kültürün turizmin gölgesinde kaldığı belirtilmiştir. Diğer bazı katılımcılar tarafından ise kültürün turizme ayak bağı olduğu, turizmin gelişimini yavaşlattığı savunulmuştur. Tanıtım alanında ise turizm

ve kültür bir arada olduğunda işlerin yoğunluğunun arttığına ve dolayısıyla tanıtım çalışmalarında odaklanmanın yapılamadığına değinilmiştir. Katılımcılara ait bazı yorumlara aşağıdaki gibidir:

“K11: Kültür ve turizm alanlarının aynı çatı altında olması kültür için bir dezavantajdır. Kültür turizmin gölgesinde kalmaktadır. K13: Turizm kültürü sürükleyen bir alan olmuştur. Turizm sayesinde elde edilen gelirin çoğunluğu kültüre aktarılmaktadır. Bu yüzden tanıtım için yeterli bütçe kalmamaktadır. K15: Kültür, turizmin dinamik yapısına engel olmaktadır. Bu durumun turizm için bir dezavantaj olduğunu söyleyebilirim. K18: Turistik faaliyetler sonucu birçok kültürel unsur zarar görmektedir. Gerek yerli gerek yabancı turistlerin bazı kültürel varlıklara akın etmesi, o kültürel varlığın tahrip olmasına neden olmaktadır. Kültürel varlıklar turistler tarafından ziyaret edilmesin demiyorum ancak taşıma kapasitesine dikkat edilmeli. K20: Kültür başlı başına bir alan olmalı. Turizmle birlikte olması kültür için bir dezavantajdır. Çünkü turizm gelir getirici bir faaliyet olduğu için kültür çoğu zaman turizmin gerisinde ikinci planda kalıyor.”

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma Türkiye’de çeşitli yıllarda birlikte veya ayrı yapılandırılan kültür ve turizm alanlarının hangi modelde daha işlevsel olacağını tartışmak üzere hazırlanmıştır. Çalışmada amaç, turizm ve kültür alanlarının birbirine ne derece katkı sağladıklarını ve birlikte olmalarının avantajlı ve dezavantajlı yönlerini ortaya koymaktır. Literatür taraması sonucunda Türkiye’de böyle bir çalışmaya rastlanmamış ve söz konusu alana katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bakanlıkların yapılandırılmasına yönelik yasa çalışmaları sürecinde TBMM’de yapılan görüşmelerde, ilgili düzenlemeyi hayata geçirmek isteyen tarafın duruma göre ayrılmayı ve birleşmeyi savunduğu, muhalefet tarafının ise farklı argümanlarla bu duruma karşı çıktığı görülmüştür.

Kültür ve turizm alanlarında deneyimli 23 kişi ile yürütülen bu çalışmadan elde edilen verilere göre, katılımcıların %50’den fazlasının (14/23) kültür ve turizm alanlarının tek çatı altında yürütülmesinin faydalı olacağını belirttiği sonucuna varılmıştır. Turizm ülkeye döviz girdisi sağlaması, istihdamı artırması ve bölgeler arası gelişmişlik düzeyine etki etmesi gibi nedenlerden dolayı özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için stratejik sektörler arasında yer almaktadır. Diğer taraftan kültür, ülkelerin millî hassasiyetleri başta olmak üzere tarihî varlıklarını, yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini yansıtmakta ve tüm bunların bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla turizm ve kültür konularının tek elden ve daha planlı yürütülmesinde yarar olacağı düşünülmektedir.

Katılımcılardan hemen hepsi, kültür ve turizm alanlarının zaman içinde birleştirilip ayrılmasının kurumlarda prestij kaybına ve sahiplenme duygusunda azalmaya sebep olduğunda hemfikirdirler. Prestij ve sahiplenme duygusu gibi kavramlar, kurumların başarılı olmalarının anahtar faktörleri arasında yer almaktadır. Düşük seviyede prestiji olan ve personeli tarafından sahiplenilmeyen kurumların, kültür ve turizm gibi önemli iki alanda yönetim sorunları yaşaması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, milli bir unsur olan kültürün korunması ve yaşatılması; ekonomik ve sosyal faydaları olan turizmin geliştirilmesi adına kültür ve turizm alanlarının kamu yönetimi içinde

prestijinin artırılmasına ve personel tarafından sahiplenme duygusunun geliştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.

Katılımcıların çoğunluğu turizm ve kültür alanının bir arada yapılandırılması gerektiğini, birlikte olmanın daha avantajlı olduğunu ve ayrılma durumlarının personel ve kurumsal imaj üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğunu vurgulamıştır. Kültür ve turizm alanındaki deneyimlerine göre değerlendirme yapıldığında, kültür alanında daha deneyimli olanların çoğunluğunun bakanlıkların ayrı yapılandırılması gerektiği vurguladığı görülmüştür. Turizm alanında deneyimli olan katılımcılar ise çoğunlukla iki alanın bir arada olması yönünde fikirlerini belirtmiştir. Dolayısıyla kültür alanda deneyimli olanların müstakil Kültür Bakanlığı istediği sonucuna varılabilir.

Katılımcılar arasında kültür deneyimi daha fazla olanlar, bakanlıkların birleşmesi sonucunda kültür alanına ayrılan bütçenin azaldığını, dolayısıyla kültür alanının ihmal edildiğini belirtmişlerdir. Ancak 2003 yılında birleşme sonucu kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığının bütçesi incelendiğinde kültüre ayrılan ödeneğin turizmden her zaman daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığının birimleri bazında dağılımına bakıldığında, çoğunluğun kültürel birimlerden oluştuğu görülmektedir. Buradan hareketle katılımcılarda bütçe açısından yanlış bir izlenim olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, 2003 yılından itibaren turizm ve kültür alanlarını tek çatı altında toplayan Kültür ve Turizm Bakanlığının politik düşünceler haricinde ayrılmasının gerek kültür alanı gerek turizm alanı için faydalı olacağını söylemek güçtür. Tam tersine personel hareketlerinde yaşanacak karmaşa, hangi birimin hangi bakanlığa bağlanması gibi tartışmalar, üst düzey kadrolarda yaşanacak görevden almalar ve mahkeme süreçleri, iki bakanlığın işlere alışma sürecinin oluşturacağı zaman kaybı, turizm ve kültür alanının ortak konularında karar alma süreçlerinde fazladan bürokrasi oluşturulması gibi nedenlerle bakanlığı ayırmanın birçok olumsuz sonuç doğuracağı düşünülmektedir. Bu araştırma kültür ile turizm alanında ve Türkiye özelinde yürütülmüştür. Farklı bakanlıkların konuları üzerinde ve farklı ülkelerde gerçekleştirilecek çalışmalar literatüre katkı sağlayacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederim.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluşun destek alınmamıştır.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi'nin

hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Kastamonu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu'dan 06.08.2024 tarih ve 14 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Beeho, A. J., & Prentice, R. C. (1997). Conceptualizing the experiences of heritage tourists: A case study of New Lanark World Heritage Village. *Tourism Management*, 18(2), 75-87. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(96\)00103-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(96)00103-3)
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) (2023). *Kasım 2022 barometresi*. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2022.20.1.6> adresinden 09.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Dilek, S. E., & Dilek Kulakoğlu, N. (2018). The changing meaning of travel, tourism and tourist definitions. VII. International Congress on Current Debates in Social Sciences, İstanbul.
- Du Cros, H. (2001). A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3, 165-170. <https://doi.org/10.1002/jtr.297>
- Duman, T., Kozak, M., & Uysal, M. S. (2007). Turizmde ürün çeşitliliği yoluyla ürün değeri oluşturma: Türkiye'deki arz kaynakları üzerine bir inceleme. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 206-214.
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2009). *The Impact of Culture on Tourism*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/the-impact-of-culture-on-tourism_9789264040731-en.html adresinden 10.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2), 51-59.
- Gezer, G., & Can, M. Z. (2019). Kültürü çevirmek: kültür aktarımı kapsamında çeviri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 17, 355-370. <https://doi.org/10.29000/rumelide.656917>
- Kılıç, B., & Kurnaz, A. (2010). Alternatif turizm ve ürün çeşitliliği oluşturmada ekolojik çiftlikler: Pastoral Vadi örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 39-56.
- Kozak, N., Akoğlan, M., & Kozak, M. (1997). *Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar*. 3. Basım, Ankara.
- Kozak, N., Edgü, S., & Kozak, M. (2016). *11. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu*. Alfabe Basın Yayın. İstanbul.
- Marangoz, M., & Karadağ, L. (2017). Sürdürülebilir turizm açısından alternatif turizmin önemi: Marmaris örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 29-40.
- Mathur, A. (2011). Social change and the impacts of tourism on the modern society. *International Journal of Research in Management, Economics and Commerce*, 1(2), 285-290.
- Milliyet Gazetesi (2007). Kültür ve turizm ayrılmalı mı? <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kultur-ve-turizm-ayrilsin-mi-260475> adresinden 10.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Özdemir, M. (2003). Turizm Bakanlığı yakında tekrar müstakil duruma gelecektir. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 90-92

- Öztürk, Y., & Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.
- Richards, G. (2007). *Cultural tourism: Global and local perspectives (1st edition)*. The Haworth Hospitality Press. New York, USA.
- Saçılık Y. M., & Toptaş, A. (2017). Kültür turizmi ve etkileri konusunda turizm öğrencilerinin algılarının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 107-119.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (2013). Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. 1-10. TBMM Basımevi. Ankara. https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_1.pdf adresinden 10.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM-(a)) (2003). Kanunlar Dergisi. 87, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c012/tbmm22012067ss0112.pdf> adresinden 09.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM-(b)) (2003). Tutanak Dergisi. Dönem: 22, 67. Birleşim. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c012/tbmm22012067.pdf> adresinden 09.08.2024 tarihinde alınmıştır.
- Uygur, S. M., & Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Vukoičić, D., Petrović, D., Gatarić, D., Božović, S., Ristić, D., & Jeftić, M. (2022). Assessing the tourist potential of cultural-historical spatial units of Serbia using comparative application of AHP and mathematical method. *Open Geosciences*, 14(1), 1170-1189. <https://doi.org/10.1515/geo-2022-0411>
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism as mass tourism: contradiction or reality?. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42, 104-112. [https://doi.org/10.1016/S0010-8804\(01\)80022-7](https://doi.org/10.1016/S0010-8804(01)80022-7)
- Yayla, İ. (2023). *Ulusal ve uluslararası turizm örgütleri (1.baskı)*. Detay Yayıncılık. Ankara.
- Yeşiltaş, M. (2009). Karadeniz Bölgesindeki turizm olanaklarının SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 250-269.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin sektörünün gelişimi ve istihdam üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.